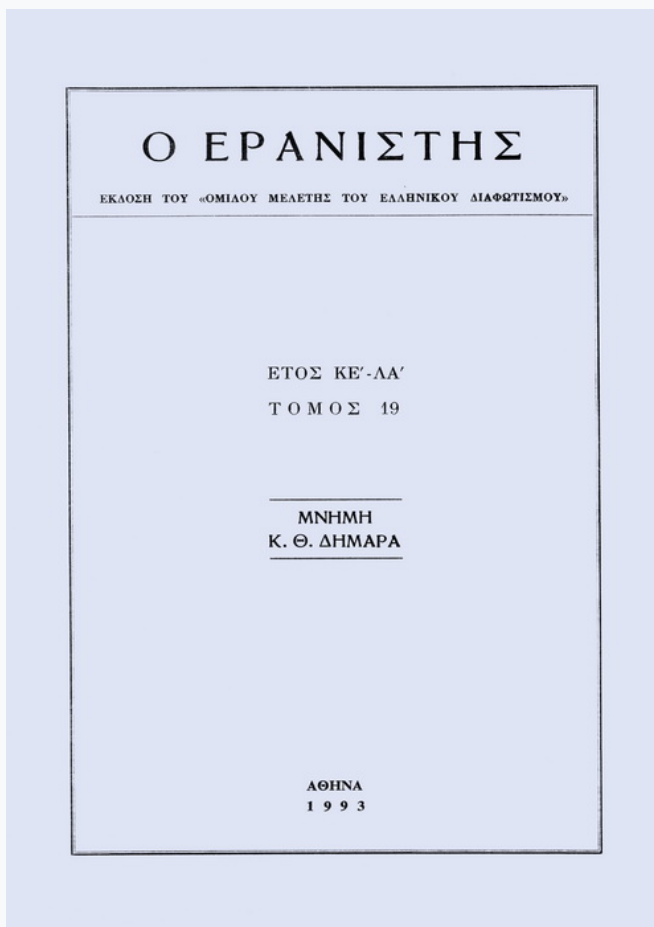

The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

Η αλληλογραφία του Θεόφιλου Καΐρη με την αδελφή του Ευανθία

Δημήτριος Ι. Πολέμης

doi: [10.12681/er.271](https://doi.org/10.12681/er.271)

To cite this article:

Πολέμης Δ. Ι. (1993). Η αλληλογραφία του Θεόφιλου Καΐρη με την αδελφή του Ευανθία. *The Gleaner*, 19, 275–296. <https://doi.org/10.12681/er.271>

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗ ΤΟΥ ΕΥΑΝΘΙΑ

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΠΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣΕ ο Θεόφιλος Καΐρης με τη λογία αδελφή του Ευανθία έχει αρκετήν έκταση, πρέπει όμως άμέσως να διευκρινισθεῖ ὅτι τὸ περιεχόμενό της δὲν παρουσιάζει ἀνάλογο ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία αὐτὴ ἔχουν διασωθεῖ περὶ τὰ 140 γράμματα τοῦ Θεοφίλου καὶ κάπως μεγαλύτερος ἀριθμὸς (155) τῆς Ευανθίας. Φυσικὰ ἐνδείξεις γιὰ χαμένες ἐπιστολὰς σὲ σημαντικὸν ἀριθμὸ δὲν λείπουν. Ὅσα γράμματα τῆς Ευανθίας ἔχουν διασωθεῖ εἶναι ὅλα σὲ αὐτόγραφα. Εἶναι τὰ πρωτότυπα, δηλαδὴ αὐτὰ ποὺ ἔγραψε ἡ Ευανθία, τὰ ἔστειλε καὶ τὰ διάβασε ὁ Θεόφιλος· ἔτσι σώθηκαν καὶ φυλάχθηκαν στὸ Ἀρχεῖο Καΐρη. Ὡς πρὸς τὸν Θεόφιλο, πολλὰ ἀπὸ τὰ γράμματά του σώθηκαν ἐπίσης σὲ πρωτότυπα καὶ ἄλλα σὲ ἀντίγραφα ποὺ κρατοῦσε ὁ ἴδιος σὲ εἰδικὸ κατάστιχο. Μικρὸ μόνον μέρος τῆς ἀλληλογραφίας αὐτῆς βρίσκεται δημοσιευμένο.¹

Οἱ ἀδελφοὶ διατηροῦσαν τακτικὴ καὶ συχνὴ ἐπαφὴ ὅρο βρισκόνταν μακριὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, πράγμα ποὺ κατὰ τὰ χρόνια 1821-1844 ἦταν μόνιμη σχεδὸν κατάσταση. Ἀλλὰ ἐπὶ πλεόν ἔζησαν καὶ τελείως διαφορετικοὺς τρόπους ζωῆς. Οἱ ποικίλες δραστηριότητες τοῦ Θεοφίλου, εἴτε στὴν πολιτικὴ ἀπέβλεπαν εἴτε στὰ ἐκπαιδευτικὰ εἴτε τέλος στὴν ὀργάνωση τῆς θρησκείας του, δημιούργησαν ἓναν εὐρύτατο κύκλο γνωριμιῶν ποὺ κατρεφτίζεται στὰ 600 περίπου γράμματά του ποὺ σώθηκαν. Ἀντιθέτως ἡ ἀλληλογραφία τῆς Ευανθίας ἔχει πῶς περιορισμένον ὀρίζοντα. Τὰ γράμματα

1. Τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Καΐρη καὶ τοῦ κύκλου του ἐτοιμάζει ἀπὸ χρόνια ὁ γράφων· γιὰ μιὰ θεώρηση τῶν προβλημάτων βλ. τὸ ἄρθρο του «Ζητήματα τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Καΐρη», στὸν τόμο *Πανελλήνιο Συμπόσιο «Θεόφιλος Καΐρης»* (Ἄνδρος 6-9 Σεπτεμβρίου 1984): *Πρακτικά*, ἐπιμέλεια Γιάννη Καρᾶ (Ἀθήνα 1988), σ. 151-57. Στὴ χρήσιμη ἐπισκόπηση τοῦ Ι. Π. Ζωγράφου, «Βιβλιογραφία Θεοφίλου καὶ Ευανθίας Καΐρη», *Νέα Ἑστία* 54 (1953), σ. 1125-32, ἀναγράφονται οἱ παλαιότερες μεμονωμένες ἐκδόσεις τῶν ἐπιστολῶν· γιὰ μεταγενέστερες βλ. Δ. Ι. Πολέμη, «Ἐπιλογὴ καίρικης βιβλιογραφίας», *Πέταλον* 4 (1984), 182-203, καὶ «Συμπλήρωμα καίρικης βιβλιογραφίας», *αὐτόθι* 5 (1990), 148-58.

πού έστειλε στὸν ἀδελφὸ τῆς, καὶ κατὰ δεύτερο λόγο πὲ ἄλλα συγγενικά τῆς πρόσωπα, ἀποτελοῦν τὸ κύριο μέρος. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Θεοφίλου (1853) διατήρησε κάποιαν ἐπικοινωνία μὲ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ ὀπαδοὺς του. Ἄλλὰ καθαυτὸ δικὸ τῆς κύκλο φίλων καὶ γνωριμιῶν δὲν ἀπέκτησε ποτέ. Ἡ ἴδια ἔζησε κλειστὴ καὶ ἀπομονωμένη ζωὴ τόσο στὴ Σύρα (1824-1839) ὅσο καὶ στὴν Ἄνδρο (1839-1866), ὅπου φαίνεται ὅτι περιορίστηκε μέσα στὸ σπίτι τῆς μέχρι τὸ θάνατό τῆς.

Τὴν ἀλληλογραφία αὐτὴ τῶν δύο ἀδελφῶν πρέπει νὰ δοῦμε μέσα στὸ χρονολογικὸ πλαίσιο τῆς ζωῆς καὶ εἰδικότερα τῶν πολλῶν ταξιδιῶν τοῦ Θεοφίλου. Τὸ διάγραμμα κατωτέρω καταρτίστηκε ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἴδιου ἀλλὰ καὶ ἄλλων χρονολογικῶν ἐνδείξεων πού ὑπάρχουν σὲ ἐκδεδομένες καὶ ἀνέκδοτες πηγές. Φυσικὰ παρουσιάζει ἀρκετὰ κενὰ ἰδίως κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπαναστάσεως. Περαιτέρω ἔρευνα θὰ προσκομίσει τίς ἐπιθυμητὲς συμπληρώσεις, ὅμως οἱ βάσεις τοῦ διαγράμματος δὲν προβλέπεται ὅτι θὰ ἀλλάξουν.

Χρονολογικὰ Θεοφίλου Καίρη

Γέννηση στὴ Χώρα τῆς Ἄνδρου	19 Ὀκτωβρίου, 1784 ²
Σπουδές:	
Μαθητὴς στὶς Κυδωνιές, Πάτρις(;) , Χίο(;)	περίπου 1792-1802
Κουρὰ καὶ χειροτονία του σὲ διάκονο	1802 ³
Φοιτητὴς στὴν Πίζα	1804(;)-1807 ⁴
Φοιτητὴς στὸ Παρίσι	1807-Φεβρουάριος 1809 ⁵
Κυδωνιές	1809-1810
Ἄνδρος	11 Ἰουλίου 1810 ⁶
Ἄνδρος	Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 1811

2. Ἡ χρονολογία προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ν. Γούδα, *Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν*, τ. 2, Ἀθήνα 1870, σ. 163. Ποῦ στηρίχθηκε γιὰ τὴ χρονολογία δὲν ἀναγράφεται. Πάντως ὅταν τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1851 ὁ Καίρης ἔγραφε τὴ διαθήκη του, λέει ὁ ἴδιος ὅτι ἦταν 67 ἐτῶν (αὐτὸ ἐξηκοστὸν ἑβδομὸν τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος), βλ. Δ. Π. Πασχάλη, *Θεόφιλος Καίρης*, Ἀθήνα 1928, σ. 173.

3. Λέγεται ὅτι ἦταν τότε 18 ἐτῶν, *αὐτόθι* σ. 12.

4. Δ. Ι. Πολέμη, «Ἀπὸ τὰ νεανικὰ χρόνια τοῦ Καίρη», *Πέταλον* 4 (1984), 204-207.

5. Ἀδαμαντίου Κοραΐ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Β', Ἀθήνα 1966, σ. 447 καὶ 512.

6. Ἀρχεῖο Θεοφίλου Καίρη (Ε.-Ε.Κ.), φάκ. 10 ἀρ. 26.

Λιθασκαλική περίοδος:

"Αφιξη στη Σμύρνη (Ευαγγελική Σχολή)	11 Φεβρουαρίου, 1811 ⁷
"Αποχώρηση από τη Σμύρνη	τέλος 1811
Σχολή Κυδωνιών	Μάρτιος 1812-'Απρίλιος 1821
"Ανδρος	Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1812
"Άγιον Όρος	Ίούλιος 1818
"Ανδρος	Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1818 ⁸

"Επανάσταση:⁹

"Αναχώρηση από Κυδωνιές	"Απρίλιος 1821
Διέλευση από τὰ Ψαρά	"Απρίλιος 1821 ¹⁰
"Ανδρος	10 Μαΐου 1821 ¹¹
Τήνος	10 Οκτωβρίου 1821
"Υδρα (;)	
περιοχές Όλυμπου-Ρούμελης	13 Μαρτίου - 9 Μαΐου 1822 ¹²
Κόρινθος	10-15 Μαΐου 1822
"Αργος	24 - μετά 29 Ίουνίου 1822
Σύρα (;)	
"Υδρα	πρὸ 3 - μετά 24 Νοεμβρίου 1822
"Ανδρος	Ίανουάριος 1823
Τριπολιτσά	19 Ίουνίου 1823
ἀναχώρηση ἀπὸ Τριπολιτσά	30 Ίουλίου 1823
ἀφιξη στη Σαλαμίνα	2 Αύγουστου 1823
περιοδεία στην Ἀθήνα	Αύγουστος 1823
Σαλαμίνα	3 Οκτωβρίου 1823
"Ανδρος	Ίανουάριος-Μάρτιος 1824 ¹³

7. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκαπιθεύσεως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ», *Ξενοφάνης* 2 (1905), 181.

8. *Αὐτόθι*, 215.

9. Κατὰ τὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Καΐρης ἔκαμε πολλὰς περιοδεῖς εἴτε ὡς ἀγωνιστῆς ὁ ἴδιος εἴτε ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἄνδρου στὶς διάφορες Ἐθνοσυνελεύσεις. Οἱ παραμονές του στὴν Ἄνδρο ἦταν μικρῆς διάρκειας.

10. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Κυδωνιές γιὰ τὴν Ἄνδρο ἔμεινε λίγες ἡμέρες στὰ Ψαρά καὶ ἐξεφώνησε λόγῳ στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου προτρέποντας τοὺς Ψαριανοὺς στὸν Ἀγώνα, βλ. Κωνσταντίνου Νικοδήμου, *Ἐπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν*, Ἀθήνα 1862, τ. 1, σ. 403.

11. Ἡμερομηνία τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Ἄνδρο ὅπου ὁ Καΐρης ἐπαιξε πρωταρχικὸ ρόλο, βλ. Δ. Π. Πασχάλη, *Ἡ Ἄνδρος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, Ἀθήνα 1930, σ. 41.

12. Σώθηκε τὸ ἡμερολόγιό τῆς ἐστρατείας στὸν Όλυμπο ποὺ κρατοῦσε ὁ ἴδιος, βλ. Ι. Κ. Βογιατζίδου, «Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα, 1812-1831», *Λεβίτιον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος* 7 (1910), 26-38.

13. Σὲ ἐπιστολὴ τῆς 13 Μαρτίου 1824, λέγεται ὅτι ὁ Θεόφιλος εἶχε «πρὸ ἡμε-

Κρανίδι	Μάρτιος 1824
Ἄνδρος	Ἀπρίλιος 1824
Ψαρά	Ἀπρίλιος-Μάιος 1824 ¹⁴
Σύρα	Ἰούλιος-Αὐγούστος 1824 ¹⁵
Ναύπλιο	Σεπτέμβριος 1824 - Φεβρουάριος 1825 ¹⁶
Σύρα	Φεβρουάριος (;) 1825
Σύρα	Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 1825 ¹⁷
Ναύπλιο	Ἰούλιος 1825 - Μάρτιος 1826 ¹⁸
Σύρα	Αὐγούστος 1826
Ναύπλιο	Νοέμβριος 1826

*Περιοδεῖες γιὰ ἐράνους στὴν Ἑλλάδα:*¹⁹

Πόρος	5 Δεκεμβρίου 1827
Αἴγινα	12 Δεκεμβρίου 1827
Κρανίδι	9 Φεβρουαρίου 1828
Σύρα	1 Μαρτίου 1828
Τήνος	10 Μαρτίου 1828
Σαντορίνη	Ἰούνιος 1828 ²⁰
Σάμος	Αὐγούστος-Δεκέμβριος 1828 ²¹
Σύρα	20 Φεβρουαρίου 1829
Τήνος	20 Μαρτίου 1829
Σύρα	29 Ἰουλίου 1829
Ἄνδρος	Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1830 ²²
Υἴδρα	23 Ἰουνίου 1830

ρῶν» ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Ἄνδρο γιὰ τὸ Κρανίδι, βλ. Βογιατζίδου, *ἐνθ' ἄνωτ.* 8 (1922), 286.

14. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τοῦ Βύρωνος, πβ. Νικοδήμου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 401. Στις 8 Μαΐου ὁ Ἄνδρου Διονύσιος ἀποστέλλει στὰ Ψαρά γράμμα του πρὸς τὸν Θεόφιλο, Βογιατζίδου, *αὐτόθι*, σ. 287.

15. *Αὐτόθι*, σ. 289. Ἔχομε ἀκόμη ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴ Σύρα τῆς 21 Ἰουλίου 1824.

16. Ἔχομε ἐπιστολὲς του τῆς 2 καὶ 13 Ὀκτωβρίου καὶ 30 Δεκεμβρίου 1824· πβ. Βογιατζίδου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 295-302.

17. Ἐπιστολὲς του ἀπὸ Σύρα: 3 Ἀπριλίου, 4 καὶ 15 Μαΐου 1825.

18. Ἐπιστολὲς του ἀπὸ Ναύπλιο: 25 Ἰουλίου, 2 καὶ 19 Αὐγούστου, 10 Σεπτεμβρίου, 21 Ὀκτωβρίου, 5 καὶ 7 Δεκεμβρίου 1825.

19. Οἱ χρονολογίες εἶναι ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Θεοφίλου καὶ ἀπὸ ἐνδείξεις στὸ Ἀρχεῖο Καίρη.

20. Βρισκόταν ἐκεῖ τουλάχιστον ἀπὸ τὶς 15 Ἰουνίου καὶ ἔφυγε μετὰ τὶς 27 Ἰουνίου 1828.

21. Ἡ παρουσία του μαρτυρεῖται στίς 20 Αὐγούστου, 5 Νοεμβρίου καὶ 7 Δεκεμβρίου 1828.

22. Βρισκόταν στὴν Ἄνδρο στίς 2 καὶ 17 Ἀπριλίου.

Αίγινα	21 Ιουλίου 1830
Σπέτσες	29 Σεπτεμβρίου 1830
Σύρα	31 Δεκεμβρίου 1830
Χειροτονία του σέ πρεσβύτερο στη Σύρα	Μάρτιος 1831 ²³

Περιοδεία για έράνους στο εξωτερικό:

Ἐναχώρηση ἀπὸ Σύρα	2 Μαρτίου 1831 ²⁴
Ἐφίση στὸ Λιβόρνο	20 Μαρτίου 1831
Λιβόρνο	10 Μαΐου 1831
Γένοβα	
Μασσαλία	
Παρίσι	25 Ἰουλίου 1831
Λονδίνο	Σεπτέμβριος 1831 - Ἰούνιος 1832 ²⁵
Ἐξφόρδη	24 Ἰουνίου 1832
Μασσαλία	28 Αὐγούστου 1832
Βενετία	30 Ὀκτωβρίου 1832
Τεργέστη	Δεκέμβριος 1832
Βενετία	Ἰανουάριος 1833
Μόναχο (;)	
Βιέννη	8 Φεβρουαρίου 1833
Λειψία (;) ²⁶	
Πέστη	22 Ἀπριλίου 1833
Βουκουρέστι	Ἰούνιος-Αὐγούστος 1833 ²⁷
Βραΐλα (;)	
Γαλάτσι	
Γιάσι	19 Σεπτεμβρίου 1833

23. Ἐπὸ μαρτυρία τοῦ ἴδιου ποὺ σώζεται σὲ ἀνέκδοτο ἔγγραφο τοῦ Ἐρχείου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἰσως ἡ χειροτονία (ἀπὸ τὸν Μυρρίνης Σωφρόνιο, ἐπίσης Ἐνδριώτη, ποὺ διέμενε τότε ὡς τοποτηρητὴς στὴ Σύρα) ἔγινε ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικειμένης ἀναχωρήσεως τοῦ Θεοφίλου γιὰ τὴ μεγάλη του περιοδεία στὴν Εὐρώπη.

24. Ὁμοίως ἀπὸ τὸ Ἐρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

25. Μαρτυρία γιὰ τὸν Ἰούνιο 1832 στοῦ Β. Ν. Τατάκη, «Ὁ Θεόφιλος Καΐρης καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀγγλίας (Ἐνέκδοτη ἀλληλογραφία)», *Ἀρχαιοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση* 7 (1954/55), 223 σημ. 1.

26. Σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 29 Δεκεμβρίου, 1832, ἀπὸ τὴν Τεργέστη ὁ Καΐρης γράφει: «Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας [...] ἀναχωρῶ ἐντεῦθεν διὰ Βενετίαν μὲ τὸ ἀτμόπλοιστον ἐκεῖθεν διὰ Μόναχον, ἔπειτα διὰ Βιένναν καὶ ἐκεῖθεν πάλιν διὰ Λειψίαν διὰ νὰ ἐξοικονομήσω τὰ ἀναγκαῖότερα Ἑλληνικὰ βιβλία».

27. Ὁ Θεόφιλος βρισκόταν στὸ Βουκουρέστι στίς 4 Ἰουνίου καὶ 31 Αὐγούστου. Σώζεται ὅμως ἡ ἐκκλήση γιὰ ἐράνους τῆς Βραΐλας ποὺ ἔχει ἡμερομηνία 30 Αὐγούστου (οἱ ἐκκλήσεις στίς διάφορες πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔγιναν ὅταν ὁ Καΐρης βρισκόταν ἐπὶ τόπου). Στίς 31 Αὐγούστου γράφει στὴν ἀδελφῆ του ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, παρουσία στὴ Βραΐλα τὴν προηγούμενη ἡμέρα δὲν εἶναι νοητὴ.

Ὁδησσοῦς	7 Φεβρουαρίου 1834
Κωνσταντινούπολη	Ἰούνιος - Ὀκτώβριος 1834 ²⁸
Κυδωνιές	Ἰανουάριος 1835
Σμύρνη	Ἰανουάριος-Μάρτιος 1835 ²⁹
Ἐπιπέδη στὴν Ἄνδρον ἀπὸ Σμύρνη	21 Μαρτίου 1835 ³⁰

*Περίοδος Ὁρφανοτροφείου:*³¹

Ἄνδρος	Μάρτιος 1835 - Ὀκτώβριος 1839
Σύρα	27 Ἀπριλίου 1835
Ἀθήνα	29 Ἰουνίου 1835
Σύρα	πρὸ 22 Μαΐου - μετὰ 7 Ἰουνίου 1839
Σύρα	πρὸ 4 Σεπτεμβρίου 1839

Περίοδος διωγμῶν καὶ ἐξοριῶν:

Ἀναχώρηση ἀπὸ Ἄνδρον	Ὀκτώβριος 1839 ³²
Ἐνόπιον τῆς Συνόδου	21 Ὀκτωβρίου 1839 ³³
Ἐπιπέδη στὴ μονὴ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Σκιάθου	3 Νοεμβρίου 1839 ³⁴
Ἀναχώρηση ἀπὸ τὴ μονὴ	περίπου 15 Μαρτίου 1840 ³⁵
Ἐπιπέδη στὴ μονὴ Προφῆτου Ἡλιοῦ Θήρας	περίπου 20 Μαρτίου, 1840
Ἀναχώρηση ἀπὸ τὴ μονὴ	29 Μαρτίου 1842 ³⁶
Κωνσταντινούπολη	5-15 Ἀπριλίου 1842
Σμύρνη	17-18 Ἀπριλίου 1842
Σύρα	19-20 Ἀπριλίου 1842
Μάλια	23 Ἀπριλίου - 15 Μαΐου 1842
Μασσαλία	20-26 Μαΐου 1842

28. Οἱ συνδρομῆς τῆς Πόλης χρονολογοῦνται στὶς 21 Ἰουνίου 1834, βλ. *Κατάλογοι συνδρομῆς ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἄνδρῳ Ὁρφανοτροφείου ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1835*, Ἐρμούπολη 1835, σ. 17. Ἔχομε καὶ γράμματά του ἀπὸ τὴν Πόλη: 10 Αὐγούστου, 15 Σεπτεμβρίου καὶ 26 Ὀκτωβρίου 1834.

29. Προφανῶς ἔφυγε ὁ Θεόφιλος μὲ καράβι ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ταξίδεψε στὴ Σμύρνη μέσω Κυδωνιῶν· δὲν μαρτυρεῖται πόσο ἔμεινε στὴν τελευταία αὐτὴ πόλη.

30. Ἀπὸ ἀνέκδοτο ἔγγραφο στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

31. Τὰ χρονολογικὰ ἀπὸ ἐνδείξεις τῶν ἐπιστολῶν.

32. Πασχάλη, *Θεόφιλος Καΐρης*, σ. 128.

33. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, *Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα*, Ἀθήνα 1864, σ. 418.

34. Ι. Ν. Φραγκοῦλα, «Ὁ ἐν τῇ μονῇ Σκιάθου περιορισμὸς τοῦ Θεοφίλου Καΐρη», *Θεολογία* 12 (1934), 337.

35. *Αὐτόθι* 13 (1935), 43.

36. Διασώθηκε ἓνα σύντομο ἡμερολόγιο τοῦ Καΐρη, ὅπου καταγράφει τίς κινήσεις του μετὰ 29 Μαρτίου καὶ 9 Μαΐου 1842, βλ. Δ. Ι. Πολέμη, «Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θεοφίλου Καΐρη», *Ὁ Ἐραμιστής* 13 (1975), 235-37.

Παρίσι	Ίούνιος-Σεπτέμβριος 1842 ³⁷
Λονδίνο	περίπου 21 Σεπτεμβρίου 1842 - 7 Ίουλίου 1843
Μάντσεστερ	7-29 Ίουλίου 1843
Λονδίνο	Ίούλιος-Αύγουστος 1843 ³⁸
Παρίσι	Αύγουστος 1843 ³⁹
Μασσαλία	15-21 Σεπτεμβρίου 1843
Σύρα	1(;) - 9 Ὀκτωβρίου 1843 ⁴⁰
Μάλτα	13 Ὀκτωβρίου 1843 ⁴¹
Μασσαλία	Νοέμβριος 1843 - Ίούνιος 1844
Ἄνδρος	Ίούλιος 1844-Δεκέμβριος 1852 ⁴²
Δίκη στη Σύρα	20-21 Δεκεμβρίου 1852 ⁴³
Θάνατος στις φυλακές	9 Ίανουαρίου 1853 ⁴⁴

Χρονολογικά Εὐανθίας Καΐρη

Γέννηση στη Χώρα τῆς Ἄνδρου	1799 ⁴⁵
Κυδωνιές	μέχρι Ἀπρίλιο 1821 ⁴⁶
Ἄνδρος	Ἀπρίλιος 1821 - καλοκαίρι 1824
Σύρα	καλοκαίρι 1824 - καλοκαίρι 1839 ⁴⁷

37. Στὸ Παρίσι ἔμεινε περίπου τρεῖς μῆνες, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει· ἔχομε γράμματά του ἀπὸ ἐκεῖ στὶς 7 Ίουνίου καὶ 5 Σεπτεμβρίου 1842.

38. Γράμματά του ἀπὸ ἐκεῖ στὶς 29 Ίουλίου, 1 καὶ 9 Αὐγούστου 1843.

39. Ὅμοιος στὶς 29 καὶ 31 Αὐγούστου 1843.

40. Πρόκειται περὶ τῆς ἀνεπιτυχοῦς ἀποπειρας τοῦ Καΐρη νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἑλλάδα. Τελικῶς δὲν τοῦ ἐπετράπη νὰ ἀποβιβασθεῖ στη Σύρα, ὅπου εἶχε φθάσει μὲ καράβι ἀπὸ τὴ Μασσαλία.

41. Ἐμεινε στὴ Μάλτα περίπου 15 ἡμέρες.

42. Κατὰ τὸ μακρὸ αὐτὸ διάστημα ὁ Καΐρης δὲν ἔφυγε καθόλου ἀπὸ τὴν Ἄνδρο.

43. Πασχάλη, *Θεόφιλος Καΐρης*, σ. 178.

44. *Αὐτόθι*, σ. 192-93.

45. Ἡ χρονολογία ποὺ ἀναφέρεται πάντοτε στηρίζεται στὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ τῆς Εὐανθίας πρὸς τὸν Κοραῆ (2 Αὐγούστου 1814), ὅπου γράφει ὅτι βρίσκεται στὸ δέκατο πέμπτο ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς, πβ. Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Γ' (1979), σ. 312.

46. Πότε πῆγε ἡ Εὐανθία στὸ Ἄιβαλί δὲν εἶναι γνωστὸ οὔτε ἀν ξαναεπισκέφθηκε τὴν Ἄνδρο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Ἡ μητέρα τῆς γράφοντας ἀπὸ τὸ Ἄιβαλί στὸν σύζυγό τῆς στὴν Ἄνδρο κατὰ τὸ 1808 στέλλει χαιρετίσματα στὶς δύο ἄλλες κόρες τῆς χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὴν Εὐανθία, βλ. Δ. Ι. Πολέμη, «Μία ἐπιστολὴ τῆς Ἀσημίνιας Καΐρη», *Πέταλον* 4 (1984), ἰδίως σ. 209. Αὐτὸ μάλλον προϋποθέτει ὅτι ἡ Εὐανθία ποὺ ἦταν τὸ μικρότερο παιδί τῆς οἰκογένειας ζοῦσε κοντὰ στὴ μητέρα τῆς στὸ Ἄιβαλί.

47. Ἡ ἐπιστροφή στὴν Ἄνδρο δὲν εἶχε σχέση μὲ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῶν ἑβερῶν μηνῶν τοῦ 1839 ποὺ κατέληξαν στὴ σύλληψη τοῦ Καΐρη. Στὸ γράμμα τῆς τῆς

"Ανδρος
Θάνατος στη Χώρα

καλοκαίρι 1839-1866
8 Αυγούστου 1866¹⁸

Ἡ πρώτη ἐπιστολή τῆς Εὐανθίας πρὸς τὸν Θεόφιλο πού ἔχομε χρονολογεῖται στὸ 1821. Ἐὰν κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια ὑπῆρχε ἀλληλογραφία μεταξύ τους, δὲν τὸ γνωρίζομε. Οἱ δύο ἀδελφοὶ κατοικοῦσαν στὸ ἴδιο σπίτι στὴς Κυδωνιές καὶ πιθανότατα ὁ Θεόφιλος κατὰ τὶς σύντομες ἀπομακρύνσεις του γιὰ ταξίδια στὴν "Ανδρο καὶ στὸ "Άγιον Όρος δὲν ἔγραψε καθόλου πρὸς τὴν ἀδελφή του. Οὐσιαστικῶς λοιπὸν ἡ ἀλληλογραφία ἀρχίζει στὸ 1821, ὅταν μετὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν "Ανδρο οἱ περιστάσεις ἀνάγκασαν τὸν Θεόφιλο νὰ ἀφήσει τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ταξιδεύει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο εἴτε ὡς ἀγωνιστῆς εἴτε ὡς πληρεξούσιος τῆς "Ανδρου εἴτε, τέλος, γιὰ νὰ συγκεντρώνει συνδρομὲς γιὰ τὸ ἴδρυμά του. Ἡ Εὐανθία ἔζησε γιὰ λίγο στὴν "Ανδρο, ἀλλὰ τὸ 1824 συνόδεψε τὸν ἀδελφὸ τῆς Δημήτριο πού ἐμπορευόταν στὴ Σύρα.

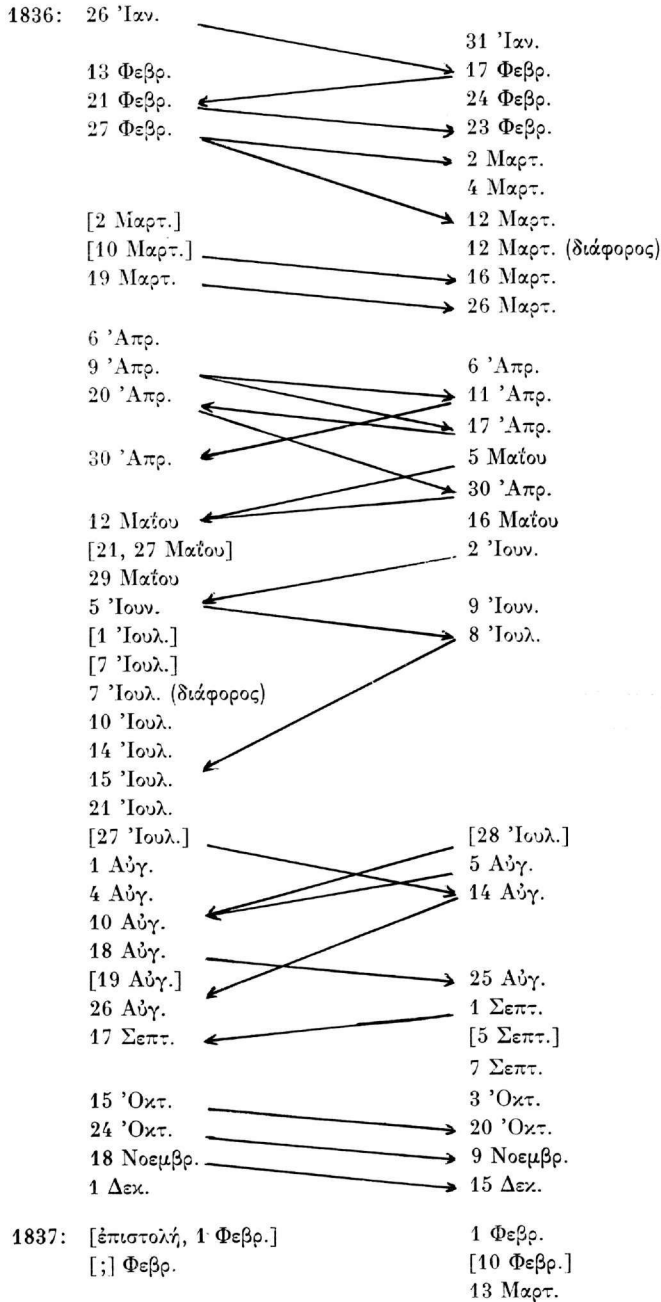
Κατωτέρω ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀναγραφή τῆς γνωστῆς ἀλληλογραφίας τῶν δύο ἀδελφῶν (Θ.Κ.=Θεόφιλος Καίρης, Ε.Κ.=Εὐανθία Καίρη), σωζόμενης καὶ χαμένης. Στὸν ἴδιο στίχο σημειώθηκαν οἱ ἐπιστολὲς οἱ ὁποῖες ἀλληλοεξαρθῶνται, δηλαδὴ ἡ μία, αὐτὴ πού ἔχει νεότερη χρονολογία, εἶναι ἀπάντηση τῆς ἄλλης. Σὲ ἀγκύλες εἶναι οἱ χαμένες ἐπιστολὲς γιὰ τὶς ὁποῖες ὅμως ὑπάρχει μνεῖα στὰ σωζόμενα κείμενα. Ἡ μνεῖα αὐτὴ ἄλλοτε εἶναι ἀρκετὰ σαφὴς καὶ γνωρίζομε καὶ τὴν ἡμερομηνία τοῦ χαμένου γράμματος καὶ ἄλλοτε ἀόριστη, ἀλλὰ πάντως ἀναφέρεται σὲ κείμενο πού διαβάστηκε μὲν ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη ἀλλὰ δὲν σώθηκε. Φυσικὰ δὲν λείπουν πιθανὲς ἀναφορὲς σὲ ἄλλες χαμένες ἐπιστολὲς οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν σημειώνονται κατωτέρω. Ἄναφορὲς πού γίνονται σὲ μεταγενέστερα γράμματα τοῦ ἀποδέκτη σημειώθηκαν μὲ βέλη.

24 Ἄπριλιου 1839, γράφει ὅτι ἀποφάσισε πλέον νὰ ἐπιστρέψει στὴν "Ανδρο ἀλλὰ περιμένει πρῶτα τὸ ταξίδι τοῦ Θεοφίλου στὴ Σύρα.

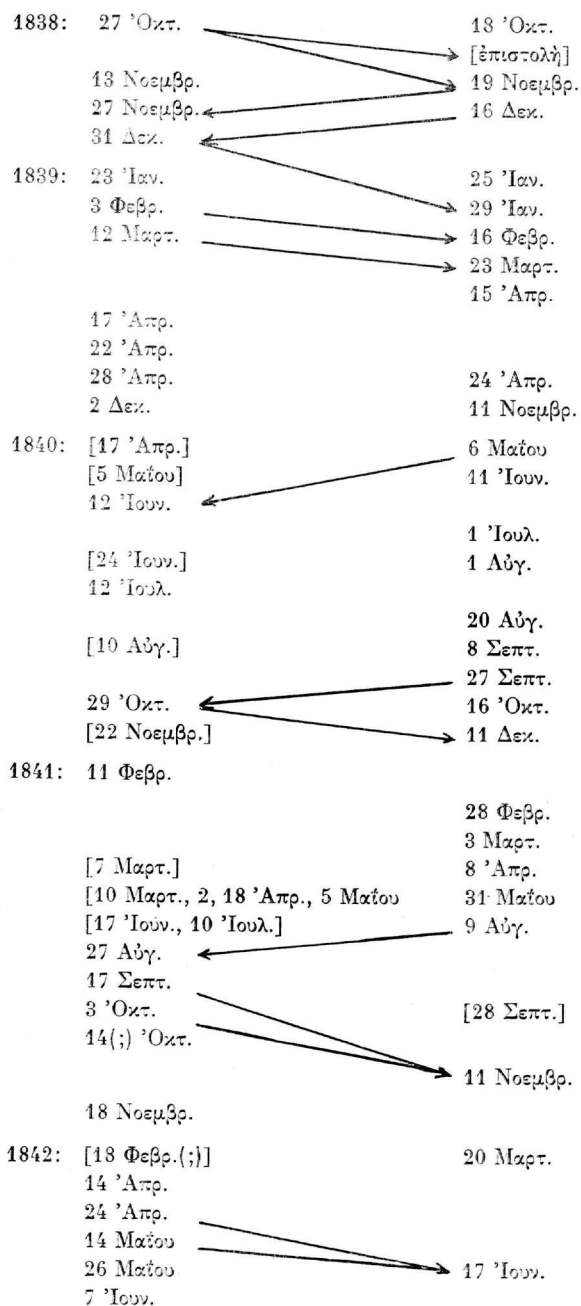
48. Δ. Π. Πασχάλη, *Εὐανθία Καίρη*, Ἀθήνα 1929, σ. 33· Δ. Ι. Πολέμη, «Οἰκογενειακὰ σημειώματα τῆς Εὐανθίας Καίρη», *Πέταλον* 4 (1984), ἰδίως σ. 214.

<i>Ἔτος</i>	<i>Θ.Κ.</i>	<i>Ε.Κ.</i>
1821:	10 Ὀκτ.	
1822:	29 Ἰουν. [ἀπὸ Σύρας, τὰς ἐξ Ὑδρας]	Ἰουλ. 4 Νοεμβρ. [τὰς ἐπιστολάς σου]
1823:	24 Νοεμβρ.	25 Ἰαν. 8 Φεβρ. 10 Μαρτ. 19 Ἀπρ. 15 Μαΐου
	[ἀπολεσθεῖσα ἐπιστολή μου]	[διὰ Ὑδρας ἐπιστολή]
	20 Ἰουν. [29 Ἰουλ.]	2 Ἰουν. 26 Ἰουν.
	6 Σεπτ. 3 Ὀκτ.	[11 Αὐγ.] 19 Σεπτ.
1824:	[ἐπιστολή]	2 Μαΐου 25 Σεπτ. 13 Ὀκτ. 24 Ὀκτ. 1 Νοεμβρ. 3 Νοεμβρ. 24 Νοεμβρ.
	[28 Σεπτ.] 13 Ὀκτ.	10 Δεκ. 13 Δεκ.
	[ἐπιστολή] [5 Δεκ.]	
1825:	[16 Δεκ.] [ἐπιστολή]	4 Ἰαν. 12 Ἰαν. [20 Ἰαν.] 3 Φεβρ. 14 Φεβρ. 13 Ἰουλ. 30 Ἰουλ. 18 Αὐγ. 29 Αὐγ. 3 Σεπτ. 7 Ὀκτ. 11 Ὀκτ. 24 Νοεμβρ. 27 Νοεμβρ. 30 Νοεμβρ.
	[12, 14 Ἰαν.]	[ἐπιστολή] 29 Δεκ.
	[25 Ἰουλ.] [1 Αὐγ.] 10 Σεπτ. [29 Αὐγ.] [19 Σεπτ.]	
	[9 Νοεμβρ.] [16 Νοεμβρ.] [21 Νοεμβρ.] [7 Δεκ.] [9, 15 Δεκ.]	
1826:	[19, 26 Δεκ.]	8 Ἰαν.

1826:	[25, 29 'Ιαν.]	24 Φεβρ.
	[1, 17, 22, 24, 25 Φεβρ.]	15 Μαρτ.
1827:	[ἐπιστολή]	15 'Οκτ.
	[9, 15, 27 'Οκτ., 5 Νοεμβρ.]	12 Νοεμβρ.
	[8, 22 Νοεμβρ., 4 Δεκ.]	19 Δεκ.
	[13 Δεκ.]	27 Δεκ.
1828:	[26 Δεκ., 4 'Ιαν.]	10 'Ιαν.
	[1η ἐκ Σαντορίνης]	
	17 'Ιουν.	
	[5η ἐπιστολή]	1 Αύγ.
	20 Αύγ.	
1830:	2 'Απρ.	[31 Μαρτ.]
	17 'Απρ.	[15 'Απρ.]
1831:	[20 Μαρτ.], 22 Μαρτ.	
	[20, 21/30 'Απρ.]	3 'Ιουν.
	10 Μαΐου	
	5 'Οκτ.	20 'Ιουν.
1832:	25 Φεβρ.	
	29 Δεκ.	
1833:	31 Αύγ.	
1834:	26 'Οκτ.	[ἐπιστολή]
1835:	6 'Απρ.	
	29 'Ιουν.	
	4 Σεπτ.	7 Σεπτ.
	[15 Σεπτ.]	
	18 Σεπτ.	23 Σεπτ.
	23 Σεπτ.	25 Σεπτ.
	28 Σεπτ.	
	8 'Οκτ.	2 'Οκτ.
	9 'Οκτ.	12 'Οκτ.
	19 'Οκτ.	24 'Οκτ.
	24 'Οκτ.	29 'Οκτ.
	4 Νοεμβρ.	1 Νοεμβρ.
	7 Νοεμβρ.	4 Νοεμβρ.
	12 Νοεμβρ.	12 Νοεμβρ.
	23 Νοεμβρ.	28 Νοεμβρ.
	17 Δεκ.	[ἐπιστολή]
		29 Δεκ.
1836:	2 'Ιαν.	13 'Ιαν.
	21 'Ιαν.	14 Φεβρ.
	26 'Ιαν.	

1837:	[3 'Απρ.]		13 'Απρ.
	29 'Απρ.	←	6 Μαΐου
	24 Μαΐου	←	31 Μαΐου
	29 Μαΐου	←	
	10 'Ιουν.	←	16 'Ιουν.
	12 'Ιουλ.	←	8 'Ιουλ.
	[15 'Ιουλ.]	←	17 'Ιουλ.
	30 'Ιουλ.	←	
	12 Αύγ.	←	12 Αύγ.
	13 Αύγ.	←	18 Αύγ.
	19 Αύγ.	←	
	24 Αύγ.	←	19 Αύγ.
		←	26 Αύγ.
	30 Αύγ.	←	
		←	1 Σεπτ.
	3 Σεπτ.	←	8 Σεπτ.
	6 Σεπτ.	←	15 Σεπτ.
	15 Σεπτ.	←	26 Σεπτ.
	27 Σεπτ.	←	
	3 'Οκτ.	←	
	11 'Οκτ.	←	8 'Οκτ.
		←	12 'Οκτ.
	28 'Οκτ.	←	20 'Οκτ.
	10 Νοεμβρ.	←	5 Νοεμβρ.
		←	29 Νοεμβρ.
	14 Δεκ.	←	23 Δεκ.
1838:	12 'Ιαν.	←	15 'Ιαν.
	22 'Ιαν.	←	27 Φεβρ.
	21 Φεβρ.	←	
	13 Μαρτ.	←	15 Μαρτ.
		←	21 Μαρτ.
	7 'Απρ.	←	[15 'Απρ.]
	25 'Απρ.	←	5 Μαΐου
	12 Μαΐου	←	
	20 Μαΐου	←	
	26 Μαΐου	←	
	1 'Ιουν.	←	27 Μαΐου
	23 'Ιουν.	←	8 'Ιουν.
		←	11 'Ιουλ.
	[19 'Ιουλ.]	←	31 Αύγ.
	6 Σεπτ.	←	
	14 Σεπτ.	←	23 Σεπτ.
	29 Σεπτ.	←	

1842:	5 Σεπτ.		17 Νοεμβρ.
	23 'Οκτ.		
	12 Δεκ.	←	
1843:	23 Μαρτ.	→	29 'Ιαν.
	23 'Ιουν.	→	26 'Απρ.
	9 Αύγ.	→	5 'Ιουλ.
	9 'Οκτ.		1 Δεκ.
	13 'Οκτ.		
	8 Νοεμβρ.		
	30 Νοεμβρ.		
1844:	1 'Ιαν.	→	21 Δεκ.
	21 Φεβρ.	←	[4 Δεκ.]
		→	15 'Ιαν.
			2 Μαρτ.
	2 'Απρ.		
	30 'Απρ.		
	21 Μαΐου		
1852:	25 Δεκ.		
1853:	2 'Ιαν.		4 'Ιαν.

Ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν οὐσιαστικῶς σταματᾷ στὸ 1844, τότε δηλαδὴ ποὺ ὀριστικὰ πιά ἐπέστρεψε στὴν Ἄνδρo ὁ Θεόφιλος. Ἐκτοτε καὶ οἱ δύο ζοῦσαν στὴ Χώρα, ἢ Εὐανθία στὸ οἰκογενειακὸ τους σπίτι, ὁ δὲ Θεόφιλος φαίνεται ὅτι περνοῦσε τὸν περισσότερο καιρὸ του στὸ σχεδὸν ἔρημο πιά Ὀρφανοτροφεῖο ἀνάμεσα στὴν πληθώρα τῶν βιβλίων του· ἐκεῖ συνήθως τὸν ἐβλεπαν οἱ διάφοροι φίλοι του καὶ ἐπισκέπτες. Μετὰ λοιπὸν τὸ 1844 δὲν ἔχομε γράμματα. Ἐξάιρεση ἀποτελοῦν οἱ δύο ἐπιστολὲς ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὴ Σύρα ὁ Θεόφιλος στὴν Εὐανθία μετὰ τὴ δίκη του καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του. Οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς εἶναι καὶ οἱ τελευταῖες ποὺ ἔχομε ἀπὸ τὸν ἴδιο —ἴσως δὲν πρόφθασε νὰ γράψῃ ἄλλες. Παρ' ὅλες τὶς πρόσφατες δοκιμασίες του, ἡ αἰσιοδοξία δὲν τὸν ἔχει ἐγκαταλείψει. Ἀκούεται, γράφει, ὅτι «θέλει γενεῖ δεκτὴ ἢ ἀναίρεσις καὶ θέλει ἀκυρωθῆ ἢ καθ' ἡμῶν ἀπόφασις τῶν ἐνταῦθα πλημμυλειοδικῶν... Καὶ ἐὰν τοῦτο ἀληθεύσῃ, ἴσως διὰ πρώτης εὐκαιρίας μετὰ τινος ἡμέρας πλεύσωμεν εἰς τὰ αὐτόσε». Σὲ μία ἐβδομάδα ἦταν πεθαμένος.

Ὅταν ἀρχίζει τὰ γράμματά της, ἡ Εὐανθία ἀπευθύνεται στὸν ἀδελφὸ της μὲ τὴν προσφώνηση «Ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ διδάσκαλε», τὴν ὁποία χρησιμοποιοεῖ πάντοτε μέχρι τὸ 1831. Ἀπὸ τὸ 1835 —ὅταν πιά εἶναι 36 ἐτῶν— ἔχομε τὸ ἀπλούστερο «Ἀγαπητὲ ἀδελφέ». Γιὰ τὴν περίοδο 1831-1835, δηλαδὴ κατὰ τὰ χρόνια τῆς μεγάλης περιοδείας τοῦ Θεοφίλου στὸ ἔξωτερι-

κό, δὲν σώθηκαν γράμματά της. Τοῦ Θεοφίλου ἡ προσφώνηση εἶναι πάντοτε (« Ἀγαπητὴ Εὐανθία»).

Εἶπαμε στὴν ἀρχὴ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀλληλογραφία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴν ἔκτασή της. Καὶ πράγματι, θὰ περίμενε κανεὶς πολὺ περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὰ σχέδια καὶ τὴ δράση τοῦ Θεοφίλου ποὺ σὲ καμιά περίοδο τῆς ζωῆς του δὲν ἔμεινε ἀργόσχολος. Ὁμῶς ἡ ἀνάγνωση τοῦ συνόλου τῆς ἀλληλογραφίας αὐτῆς κατὰ κάποιον τρόπο ἀπογοητεύει. Ὁ ἐρευνητὴς τῶν πραγμάτων τοῦ Ὁρφανοτροφείου καὶ τῆς ζωῆς τοῦ δημιουργοῦ του λίγα σχετικῶς θετικὰ στοιχεῖα ἀποκομίζει. Καὶ τὸ παρᾶξενο εἶναι ὅτι ὅσο λειτουργοῦσε τὸ ἴδρυμα αὐτὸ (1836-1839) ὁ Θεοφίλος εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσει πρὸς ἓνα σωρὸ καίρια προβλήματα ποὺ τὶς πιὸ πολλὰς φορὰς ἀορίστως μόνον ὑπαινίσσεται. Οὔτε βέβαια τὰ θρησκευολογικὰ φωτίζονται ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς αὐτές —οἱ σχετικὲς ἀπηχῆσεις ὑπάρχουν πάντοτε. Μὲ λίγα λόγια ἡ ἀλληλογραφία κάθε ἄλλο παρὰ ἀποκαλυπτικὴ εἶναι γιὰ τὴ σκέψη καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Θεοφίλου.

Καὶ ἐδῶ δὲν φαίνεται ὅτι ἡ πενιχρότητα αὐτὴ στὸ περιεχόμενο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ σὲ ὀλιγωρία τοῦ Θεοφίλου. Ὁ ἀναγνώστης τῆς ἀλληλογραφίας αὐτῆς βρίσκεται μπροστὰ σὲ δύο διαφορετικοὺς ἐπιστολογράφους. Ὁ Θεοφίλος εἶναι προσωπικότητα μὲ ἀσυνήθιστη ἀκτινοβολία, ἄνθρωπος μὲ ἀκατάβλητη δραστηριότητα καὶ ἀναζητήσεις στὸν ψυχικὸ του κόσμον, ποὺ τελικὰ τὸν ὀδήγησαν σὲ μοιραῖες κρίσεις. Ἔχει ἀκόμη τὸ χάρισμα νὰ γράφει ἄνετα καὶ μὲ θαυμαστὴ σαφήνεια· τὰ κείμενά του διακρίνει ἰδιαιτέρη χάρη καὶ εὐγένεια αἰσθημάτων ποὺ σχεδὸν πάντοτε ἀπολλήγουν σὲ ἀποφυγὴ τῆς κοινοστοπίας καὶ ἐξυψώνονται γιὰ ν' ἀποκτήσουν μορφή λογοτεχνική. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀπουσιάζουν τελείως ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τῆς Εὐανθίας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀδελφοῦ της, κατάφερε ἡ ἴδια νὰ μάθει μερικὰ γράμματα στὶς Κυδωνιές, ἀκόμη καὶ λίγα γαλλικά, ἀλλὰ παρὰ τὸ συγγραφικὸ της ἔργο (ποὺ ὅταν κάποτε μελετηθεῖ ἐπισταμένως θὰ προβάλει ἴσως ἡ πτωχεία του) χάσμα τὴ χώριζε ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ Θεοφίλου. Ὅχι μόνον ἡ ἴδια δὲν ἔχει νὰ πεῖ τίποτα τὸ σημαντικὸ, ἀλλὰ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ παρακολουθεῖ τὸν ἀδελφὸ της οὔτε στὶς ἐκπαιδευτικὲς του δραστηριότητες οὔτε στὶς πνευματικὲς του ἀνησυχίες. Αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει, καὶ τοῦ τὸ δίνει πλήρως, εἶναι ἡ κοινὴ ἐνθάρρυνση μιᾶς πολὺ ἀφοσιωμένης ἀδελφῆς, πράγμα ποὺ φυσικὰ δὲν εἶναι λίγο. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐκπληκτικὸ ὅτι ἡ χτυπητὴ αὐτὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο στάθηκε φραγμὸς στὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ περιεχομένου τῆς ἀλληλογραφίας. Ἡ Εὐανθία δὲν μπόρεσε —οὔτε φαίνεται ὅτι προσπάθησε— νὰ εἰσχωρήσει στὸν πλούσιον πνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀδελφοῦ της.

Τις ἀρετὲς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφίλου ἔχει συνοψίσει ὁ γράφων σὲ ἄλλο δημοσίευσμά του⁴⁹ καὶ εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ. Τῆς Εὐανθίας τὰ κείμενα τὰ χαρακτηρίζει ἀσυγκράτητη πολυλογία, ἔλλειψη ἰδεῶν καὶ ἀφόρητη κοινοτοπία. "Ἐνα ἢ μᾶλλον δύο εἶναι τὰ μοτίβα πού κυριαρχοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος: Πρῶτον ἡ λύπη τῆς ὅταν δὲν λαβαίνει γράμματα τοῦ Θεοφίλου καὶ δεύτερον ἡ χαρὰ τῆς ὅταν λαβαίνει. Εἶναι ἀκούραστη ἡ Εὐανθία νὰ ἐπαναλαμβάνει σὲ κάθε ἐπιστολῇ τῆς σχεδὸν τὰ αἰσθήματα αὐτά. Τόσο πολὺ πού κάποτε διερωτᾶται κανεὶς ἂν ἀξιζει ἡ δημοσίευση τοῦ corpus τῶν ἐπιστολῶν τῆς.

"Ἄς σταθοῦμε σὲ μιὰν ἐπιστολῇ τῆς Εὐανθίας πού εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς νοοτροπίας τῆς καὶ ἀποκαλυπτικὴ ὡς πρὸς τὸν ψυχικὸ τῆς κόσμον. Γράφει στὶς 2 Μαΐου 1824· ὁ Θεόφιλος βρισκόταν τότε στὰ Ψαρά. Ἡ Εὐανθία, κατὰ τὴν προηγούμενη ἡμέρα (τὴν Πρωτομαγιά!), εἶχε κάμει μιὰ ἐκδρομὴ μὲ τὰ ἀδελφία τῆς καὶ ἄλλους συγγενεῖς σ' ἕνα γραφικὸ τοῦς κτῆμα στὰ Λιβάδια. Ἐπὶ ἕνα παλαιὸ σπίτι σ' ἕνα ὕψωμα μποροῦσε νὰ νὰ δεῖ κανεὶς μακριά. "Ἄς ἀφήσουμε τὴν ἴδια νὰ τὰ πεῖ: «Ἄπ' αὐτοῦ βλέπει τις... τὴν Χίον, τὸ μέρος τῶν Ψαρῶν, εἰς τὸ ὅποιον ἐπροσῆλθωσα τοὺς ὀφθαλμούς μου, σὲ ἐχαίρετῆσα, καὶ ἡ καρδιά μου ἐσπαράχθη· ἀλλ' ἀπαξ νομίζεις, φίλε ἀδελφέ, ὅτι ἔστρεψα τοὺς ὀφθαλμούς μου πρὸς ἐκεῖνον τὸ μέρος; ὄχι, πολλάκις, στεναζουσα, ἀδημονοῦσα καὶ καταρωμένη τὴν βᾶσκανον τύχην, ἥτις σὲ ἐπεμψε πάλιν μακρὰν ἀπὸ ἐμέ· μὴ δυναμένη δὲ νὰ κάμω ἄλλο, ἐπευχόμεν νὰ λάβω καὶ ἕως τὸ ἐσπέρας περιπόθητόν μοι ἐπιστολήν σου. Ἐνῶ δὲ εὐχόμεν δι' αὐτὸ ἔμαθον, ὅτι ἤλθε πλοῖον ἐκ Ψαρῶν, καὶ ὁ περιπόθητος ἀδελφός μου δὲν πέμπει ἐπιστολήν. Ἡ κεφαλὴ μου, φίλε ἀδελφέ, ἐταράχθη, ἡ καρδιά μου ἔτρεμεν, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρον τὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἐπαρηγορήθην ὀλίγον· διότι μὲ εἶπον, ὅτι ἔρχεται καὶ ἄλλον πλοῖον. Μετὰ τὸ γεῦμα ἤλθον καὶ παιγνίδια, ἐχορεύσαμεν ὀλίγον, ἔφθασαν πολλοὶ χωρικοὶ καὶ χωρικά διὰ νὰ χορεύσωσι· δὲν δύναμαι νὰ σὲ περιγράψω πόσον ἤθελε μὲ εὐχαριστήσῃ τοῦτο ἂν δὲν μὲ ἔλεγεν ἡ συνειδησίς μου, Εὐανθία, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός σου δὲν σὲ ἐπεμψεν ἐπιστολήν, καὶ σὺ εὐθυμεῖς; σὺ γελᾷς διὰ τοὺς ἀνόστους χοροὺς τῶν χωρικῶν; διὰ τὰ ἄτακτά των κινήματα; διὰ τὸν παράξενον στολισμὸν τῶν γυναικῶν των;» Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γλέντι ἐπέστρεψαν τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦς. Καὶ συνεχίζεται ἡ ἐπιστολή: «Ἐφθάσαμεν τελευταῖον εἰς τὸν οἶκον, ἔμαθον, ὅτι ἐπεμψας ἐπιστολήν, ἐχάρην μεγάλως, ἐλαφρωθεῖσα ἀπὸ τοὺς εἰκασμούς. Πρέπει, φίλε ἀδελφέ, νὰ σοῦ ζητήσω συγγνώμην, διότι δὲν τὴν ἀνέγνωσα παρευθὺς· ἀλλ' ἐδόθην

49. Πολέμη, «Ζητήματα τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Καίρη», ἐνθ' ἀνωτ., σ. 155-56.

πάλιν εἰς τὸν χορόν, εἶμαι δὲ βεβαία, ὅτι θέλεις μὲ συγχωρήσει. Μόλις δὲ ἀνεχώρησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτὸ ἦτον τὸ πρῶτον ἔργον μου· μὲ ἔχαροποίησεν· ἐπειδὴ ἔμαθον δι' αὐτῆς, ὅτι ὑγιαίνεις...»

Ἔτσι παρὰ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν καθυστέρηση τοῦ γράμματος τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, παρὰ τὶς τύψεις ποὺ ἔνιωθε ἐπειδὴ χαιρόταν στὴ διασκέδαση, ἡ Εὐανθία δὲν ἀντιστάθηκε στὸν πειρασμὸ νὰ διακόψει τὸν χορὸ γιὰ λίγες στιγμὲς καὶ νὰ διαβάσει τὸ γράμμα ποὺ τόσο λέει ὅτι τὸ περίμενε. Τουλὰχιστον ἐδῶ καταλαβαίνεις τὴ γυναίκα. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορήσει μιὰ νέα 25 ἐτῶν ποὺ ἐπιζητεῖ τὶς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Ἄλλωστε οἱ μαρτυρίες εἶναι σαφεῖς ὅτι ἡ Εὐανθία διέθετε ἀρκετὰ φυσικὰ προσόντα.⁵⁰ Φαίνεται ὅτι ὁ χορὸς τὴ γοήτευε. Καὶ σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τῆς (24 Νοεμβρίου 1824) διηγεῖται ὅτι πῆγε σὲ δύο κοσμικοὺς χοροὺς στὴ Σύρα.

Δὲν ἦταν λοιπὸν πλασμένη ἡ Εὐανθία γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἀπόκοσμης λογίας ὅπου οἱ περιστάσεις τὴν ἔριζαν. Δὲν κατάφερε —δὲν γνωρίζομε γιὰ τοιοῦς λόγους— νὰ παντρευτεῖ καὶ ἡ μονότονη ζωὴ ποὺ περνοῦσε τὴν ἔφερε ἀκόμη πιὸ κοντὰ στὸν μεγάλο ἀδελφὸ τῆς. Δὲν σημαίνει ὅμως αὐτὸ ὅτι ἡ ἴδια ἦταν ἱκανοποιημένη. Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ Θεοφίλου (29 Σεπτεμβρίου 1838), ποὺ τῆς γράφει ὅτι θέλει νὰ τὴ δεῖ εὐτυχισμένη, τοῦ ἀπαντᾷ (18 Ὀκτωβρίου 1838): «...στοχάζεσαι ἴσως, ὅτι νομίζει [ἡ ἀδελφή σου], ὅτι θέλει εὐτυχήσει δι' ἄλλων μέσων, διὰ τῶν ὀπιῶν, ἂν ἄλλοτε ἐφαντάζετο, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἀποκατασταθῇ εὐδαίμων, ἂν ποτε ἤλπιζεν, ὅτι δι' αὐτῶν θέλει εἶναι εὐτυχῆς· ἤδη ὅμως ἐπειδὴ εἶναι βεβαία, ὅτι αὐτὰ δὲν προξενοῦσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη αἴτια, καὶ τὰς φαντασίας τῆς ἀπέριψε καὶ αὐτὴ ἡ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δοθεῖσα ἐλπίς, καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπ' αὐτὴν ἔφυγεν.» Μέσα ἀπὸ τοὺς μεπερδεμένους συλλογισμοὺς τῆς ἡ Εὐανθία προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἀδελφὸ τῆς ὅτι ἔχασε πιὰ κάθε ἐλπίδα γιὰ ἀποκατάσταση, ἀλλὰ ὁ γάμος δὲν θὰ τῆς ἔφερνε τὴν εὐτυχία! Ὁ Θεόφιλος ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν παρηγορεῖ (27 Ὀκτωβρίου 1838): «Μάθε λοιπὸν, ἀγαπητὴ ἀδελφή, ὅτι ὁ ἀδελφός Σου ὑγιαίνει, ὅτι κατὰ πάντα εἶναι εὐχαριστημένος, ἐνὸς μόνον ἐξαιρουμένου...⁵¹ Εἶθε καὶ ἐκεῖνο νὰ τὸ ἰδῇ πεπληρωμένον· καὶ τότε ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον διόλου εὐτυχῆς. Ἐλπίζει, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἀγαθότητος θέλει πληρώσει τὴν εὐχὴν του. Ὅλα παρέρχονται ἀπὸ τὸν ἀδελφόν Σου ἐκτὸς τῆς ἐλπίδος...»⁵²

50. Πβ. Πασχάλη, *Εὐανθία Καΐρη*, σ. 7.

51. Τὰ ἀποσιωπητικὰ τοῦ Θεοφίλου.

52. Ὁμοίως.

Τὰ χρόνια περνοῦν καὶ ὁ Θεόφιλος νιώθει πιά τύψεις πού δὲν βοήθησε στὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀδελφῆς του. Ἡ Εὐανθία ἔχει τώρα περάσει τὰ σαράντα, ἡλικία πού κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔκανε τὸ γάμο τελείως ἀπίθανο. Τῆς γράφει λοιπὸν ἀπὸ τὸ Παρίσι ὅπου βρισκόταν ἐξόριστος (5 Σεπτεμβρίου 1842): «Πόσον ἤθελον ἐλαφρωθῆ ἀπὸ τῆς καταθλιβούσης με ἀθυμίας, ἂν ἐγένετο τρόπος νὰ ἐκπληρώσω τὸ πρὸς τὴν φίλην ἀδελφήν μου χρέος μου. Τοῦτο εὐχομαι καθ' ἐκάστην· καὶ ἐλπίζω, ὅτι ὁ παντὸς ἀγαθοῦ παροχὸς θέλει προσδεχθῆ τὴν δέησίν μου.» Ἡ Εὐανθία ἔχει πλέον χάσει κάθε ἐλπίδα. Ἦταν προφανῶς ὑποχρέωση τοῦ Θεοφίλου, ὡς μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, νὰ μεριμνήσει γιὰ τὸ γάμο της, φαίνεται ὅτι δὲν ἔγιναν μεγάλες προσπάθειες, ἡ ἴδια βλέπει τώρα ὅτι οὔτε νὰ ἐλπίζει ἔπρεπε. Καταθλιπτικὰ εἶναι αὐτὰ πού γράφει (17 Νοεμβρίου 1842): «Τὸν βλέπω [τὸν ἀδελφὸ της]... καὶ λυπημένον· διότι δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀδελφήν του, ὡς λέγει, χρέος του· ἀλλὰ διατὶ νὰ καταθλίβεται διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται; διατὶ νὰ λυπῆται καὶ δι' αὐτὸ ἐνῶ ἤξεύρει, ὅτι δὲν εἶναι τρόπος; Μὴ λυποῦ, ἀγαπητὴ ἀδελφέ, μὴ λυποῦ· διότι καὶ ἡ ἀδελφὴ Σου δὲν λυπεῖται πλέον, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἀπέρριψεν ἡδὴ μακρὰν αὐτῆς τὰς ἐλπίδας καὶ δι' ἄλλα πολλὰ διὰ τὰ ὁποῖα, ἐὰν ἐσκέπτετο καλῶς, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζει· καὶ διότι ἀγνοοῦσα τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τί εἰς αὐτὴν συμφέρει, ἐπεθύμει, ἠύχετο, ἤλπιζε ματαίως τοσοῦτους χρόνους, καὶ ἐλυπεῖτο ἀποτυγχάνουσα τούτων. Ναί, φίλε ἀδελφέ, οὔτε ἐλπίζω πλέον διὰ τὸ πρὸ χρόνων πολλῶν ὑποσχεθὲν εἰς ἐμέ·⁵³ ἀλλ' οὔτε λυποῦμαι, ἐν δὲ μόνον εὐχομαι καὶ ἐπιθυμῶ νὰ Σὲ ἰδῶ, νὰ ἤμαι πλησίον Σου, καὶ μὲ εἶναι ἀδιάφορον ἂν μένω ἐδῶ, ἢ ἂν ὑπάγω εἰς ἄλλο μέρος.»

Ὁ Θεόφιλος Καίρης δὲν εἶχε μόνον ἐνεργὸ ἐπίγνωση τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων τῶν ἡμερῶν του ἀλλὰ καὶ ἓνα ρομαντικὸ συναισθηματισμὸ πού τὸν διοχέτευσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ του ἔργου. Νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ πρώτη ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ τῆς Ἀνδρου συγκροτήθηκε μέσα στὸ Ὀρφανοτροφεῖο, στὴ μεγαλύτερη αἴθουσά του, μαζί μὲ τὴ βιβλιοθήκη καὶ ἐκεῖ μὲ πολλοὺς κόπους καὶ δαπάνες μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Παλιόπολη ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα. Ἀλλὰ καὶ τὴ σύγχρονή του ἐποχὴ δὲν παρέβλε-

53. Πρόκειται ἄραγε γιὰ κάποιον ἀνεκπλήρωτη παλαιὰ ὑπόσχεση γάμου ἀπὸ κάποιον ἄγνωστο; Σὲ παλαιότερο γράμμα του (7 Νοεμβρίου 1835) ὁ Θεόφιλος τῆς ἔγραφε: «Εἶθε αἱ περιστάσεις νὰ ἔλθουν ὅπως οὖν δεξιά... διὰ νὰ ἀξιωθῆ ὁ ἀδελφός Σου πρὶν κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ ἰδῆ τὴν εὐτυχίαν ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὴν ἀληθινὴν καὶ εὐτυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τόσον ἐπεθύμησε...» (τὰ ἀποσιωπητικὰ εἶναι τοῦ ἴδιου).

πε. "Ετσι όταν έμαθε ότι βρισκόταν πρὸς διάλυσιν τὸ καρὰβι τοῦ Μιαούλη στὴ Σύρα, ἀμέσως ἔγραψε στὴν Εὐανθία (12 Νοεμβρίου, 1835): «Ἄν ἤμπορέση [ὁ ἀδελφός τους Δημήτριος], θέλει μὲ κάμει χάριν νὰ μὲ στείλῃ δύο ἢ τρεῖς πῆχ. ξύλον γερὸν πολλὰ καὶ καλὸν ἀπὸ τὸ καρὰβι τοῦ Μιαούλου, ὅχι διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τί ἄλλὰ διὰ νὰ εὐρίσκαται εἰς τὴν Ὀργανοθήκην ὡς ἀληθινὸν κειμήλιον.» Πόσοι ἦταν οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων ἐκείνων πού τοὺς πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλὸ ἢ ἰδέα ὅτι ἔπρεπε νὰ διαφυλαχθοῦν κάποια ἐνθυμήματα τῆς Ἐπαναστάσεως;

Στὰ γράμματά του ὁ Θεόφιλος προέτρεπε τὴν Εὐανθία νὰ κρατᾶ ἡμερολόγιο τῶν συμβάντων καὶ γενικότερα νὰ καταγράφει τὶς ἐντυπώσεις της. Ὁ ἴδιος ἔδινε τὸ παράδειγμα. Κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου (Μάρτιος-Μάιος 1822), ἔπου πολέμησε καὶ τραυματίστηκε, κράτησε λεπτομερῆς ἡμερολόγιο τοῦ διμήνου πού ἀποτελεῖ μοναδικὴ πηγὴ γιὰ τὶς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.⁵⁴ Χρόνια πιὸ μετὰ ἄφησε καὶ ἄλλο περιεκτικὸ ἡμερολόγιο πού καλύπτει τὴν περίοδο 29 Μαρτίου - 9 Μαΐου 1824.⁵⁵

Πολὴ χαρακτηριστικὴ εἶναι μιὰ ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν κατὰ τὸ 1823. Τὸν Μάιο τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ τουρκικὸς στόλος περιέπλεε τὴν Ἄνδρο καί, ὅπως γράφει ἡ Εὐανθία (2 Ἰουνίου 1823), «εὐρυσκόμεθα ὀκτὼ ἡμέρας ὀλοκλήρους εἰς ἀνησυχίαν καὶ εἰς φόβον». Τὴν κατάστασιν εἶχε περιγράψει μὲ πολλὰς, φαίνεται, λεπτομέρειες πρὶν περάσει ὁ κίνδυνος ἀλλὰ τὸ γράμμα της δὲν ἔχει σωθεῖ. Ὁ Θεόφιλος, πού βρισκόταν τότε στὴν Τριπολιτσά, δὲν εἶχε ἀκόμη λάβει τὴν πρώτη, τὴν «διὰ Ἰδρακ» ἐπιστολή, καὶ προσπαθεῖ ἀπὸ μακριὰ νὰ ἐμψυχώσει τὴν ἀδελφὴ του (20 Ἰουνίου 1823): «Τίς ἤθελε πιστεύσει, φίλη ἀδελφή, ὅταν μετέφραζες τὸν ἥρωισμὸν τῆς Θυγατρὸς,⁵⁶ ὅτι ἤθελες εὐρεθῆ εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις, ὅτι ἤθελες ἰδεῖ τὸν βαρβαρικὸν στόλον ἐπαπειλοῦντα τὴν Ἄνδρον, ὅτι ἤθελες βλέπει τοὺς ἄνδρας νὰ τρέχωσιν εἰς τὰ ὅπλα διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσιν τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν, τὰς γυναῖκας νὰ περιφέρωνται τεθροβημέναι, τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκοντο; Ναι, ἀγαπητή, ἤθελον δώσει ὅχι μίαν ἀλλὰ χιλίας ζωάς, ἂν εὐρυσκόμην τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὴν φίλην Πατρίδα, στιγμὴν τῷ ὄντι ἔνδοξον δι' αὐτὴν, καὶ ἤτις

54. Τὸ ἡμερολόγιο ἔχει ἐκδώσει ὁ Βογιατζίδης, *ἐνθ' ἀνωτ.*, σ. 26-40. Γιὰ ἀξιολόγησιν τοῦ κειμένου βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλύμπου κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 47-48.

55. Πολέμη, «Ἐκ τοῦ Ἄρχείου τοῦ Θεοφίλου Καΐρη», *ἐνθ' ἀνωτ.*, σ. 235-37.

56. Πρόκειται γιὰ τὴ μετὰφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Bouilly πού κατὰ προτροπὴ τοῦ Κοραῆ μετέφρασε ἡ Εὐανθία, *Συμβουλαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου* (Κυδωνία 1820). Ὁ Θεόφιλος ἀναφέρεται στὸ κεφάλαιον «Θυγατρὸς ἡρωισμὸς» (σ. 121-36).

δὲν θέλει λησιμονηθῆ βέβαια ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν.⁵⁷ Πόσον ἐπεθύμουν ἂν ἦτον τρόπος νὰ σημειώνης, ὅσα καθ' ἑκάστην εἰς τὴν Πατρίδα συμβαίνουσι, γράφουσα καθημερινῶς τὰ περιπίπτοντα· εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειώσης καὶ ὅσα ἐξ ἀρχῆς συνέβησαν, διὰ νὰ ἔχωμεν τουλάχιστον ὀλίγην ἰδέαν αὐτῶν, ἣτις ἴσως χρησιμεύσει εἰς τὸ μετέπειτα.»⁵⁸

Αὐτὰ τὰ ἀξιοπρόσεκτα καὶ πολὺ λογικὰ προέπρεπε ὁ Θεόφιλος, ποὺ ἐπιζητοῦσε τὴν τήρηση ἑνὸς λεπτομεροῦς ἡμερολογίου τῶν συμβάντων τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Ἄνδρο γιὰ νὰ χρησιμεύσει ὡς ἱστορικὴ πηγή. Ἡ ἀπάντησις τῆς Εὐανθίας (26 Ἰουνίου 1823) εἶναι ἀπογοητευτικὴ: «Ἄπορῶ, φίλε ἀδελφέ, ἐπειδὴ καὶ μὲ ζητεῖς νὰ κάμω ἡμερολόγιον διὰ νὰ καταγράψω, ὅσα ἐδῶ συμβαίνουσι περίεργα· διότι κατοικῶ περισσότερον ἀπὸ δύο ὀλόκληρα ἔτη καὶ κανέν, οὔτε ἴδον, οὔτε ἤκουσα ἄξιον περιεργείας· δὲν θέλω δὲ λείψει, ἐὰν εἰς τὸ ἐξῆς συμβαίνωσι τινὰ τὴν περιέργειαν διεγείροντα ἀπὸ τὸ νὰ τὰ καταγράψω. Τοῦτο μὲ προξενεῖ εὐχαρίστησιν καὶ ὄχι κόπον.»

Δὲν εἶχε λοιπὸν δεῖ οὔτε ἀκούσει τίποτα («ἄξιον περιεργείας») ἡ Εὐανθία στὴν Ἄνδρο κατὰ τὴν περασμένη διετία. Ἡ κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν πατρίδα της, ὅπου εἶχε διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο ὁ ἀδελφός της, τὰ διάφορα νέα τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ πολέμου ποὺ ἀσφαλῶς ἔφθαναν στὴν Ἄνδρο, ἡ ἐμφάνισις τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα συμβάντα προφανῶς θεωροῦσε ὡς ἀνάξια μνείας. Ἄλλὰ οὔτε μετὰ, παρὰ τὴν ὑπόσχέσθ της, κάποιον γεγονὸς στάθηκε κατὰ τὴν κρίσιν της ὡς ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ νὰ τὸ μνημονεύσει.

Ἡ παραμονὴ τῆς Εὐανθίας στὴ Σύρα συμπίπτει μὲ τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξιν τῆς Ἐρμούπολεως, ποὺ ἀπὸ ἕνα καταφύγιον προσφύγων σὲ λίγα χρόνια διαμορφώθηκε στὸ πρῶτον ἐμπορικὸ λιμάνι τῆς Ἑλλάδος. Θὰ περιμενε ὁ κάθε ἐρευνητὴς ὅτι τὰ πολλὰ γράμματα τῆς Εὐανθίας ποὺ γράφτηκαν ἀπὸ τὴν Ἐρμούπολη κατὰ τὴν περίοδον 1824-1839 θὰ ἀποτελοῦσαν κάποια μαρτυρία γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴ ζωὴ αὐτῆς τῆς πόλεως, ποὺ ἦταν ἕνα φαινόμενο μοναδικόν. Δὲν περιέχουν ἀπολύτως τίποτα. Οὔτε ἐκεῖ εἶδε ἢ ἄκουσε κάτι «ἄξιον περιεργείας» ἢ ἐπιστολογράφος. Γράφοντας στὸν ἀδελφὸν της (30 Νοεμβρίου 1825) σκέπτεται ὅτι θὰ τῆς ἦταν εὐχάριστο

57. Καὶ ὅμως τὸ γεγονὸς παρέμεινε μᾶλλον ἄγνωστο, πβ. τὴ σύντομη ἐξιστόρησι τοῦ Πασχάλη, *Ἡ Ἄνδρος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, σ. 57, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος συγκεντρώθηκε στὸν Καφηρέα καὶ μόνον οἱ μοναχοὶ τῆς Ἀγίας εἶχαν τρομοκρατηθεῖ.

58. Ἑλλιπεῖς ἐκδόσεις τῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ τοὺς Βογιατζίδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 284, καὶ Πασχάλη, *Εὐανθία Καίρη*, σ. 20-21.

ἐὰν μπορούσε νὰ γράφει περισσότερα σὰν νὰ συνομιλεῖ μαζί του: «Δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ διὰ μάχας, μήτε περὶ περιέργων νὰ γράψω, διὰ νὰ διαρκέσῃ ὀλίγον ἢ συνομιλία μας, τὸ ὅποῖον καὶ ἐπιθυμῶ μεγάλως· δύναμαι δὲ μόνον νὰ λέγω, ὅτι χαίρω μεγάλως μανθάνουσα, ὅτι ὁ περισπούδαστος ἀδελφός μου ὑγιαίνει, ὅτι λαμβάνω ὅχι ὀλίγην εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὰς πρὸς ἐμὲ ἐπιστολάς του, καὶ ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑγιαίνομεν· θέλει εἰπεῖ ἴσως ὅτι καὶ ἂν εὐρισκόμην εἰς πόλιν τινά, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουσιν ὅλα ταῦτα, δὲν ἤθελον εἶμαι ἱκανὴ νὰ τὰ ἐκθέτω καλῶς; εἶμαι βεβαία, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι εἰς ἐμὲ δυνατόν· πλὴν ἤθελον χαίρει, ὅτι ἔχω ὕλην νὰ συνδιαλέγωμαι ἀριετὴν ὥραν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ μου, αὐτὸς δὲ ἤθελε μὲ συγχωρεῖ καὶ ἤθελε γελᾶ ὡς εἰς παιδῶν ψελλίσματα. Ἴσως φαίνομαι μωρολόγος δι' αὐτά· στοχάζομαι ὅμως ὅτι θέλω τύχει συγγνώμης.» Ὅταν τὰ ἔγραφε αὐτὰ ἡ Εὐανθία ἤταν 26 ἐτῶν.

Δέκα χρόνια πέρασαν καὶ ἡ Εὐανθία ἐπαναλαμβάνει ὅτι δὲν γνωρίζει «περίεργα». Καὶ τώρα πιστεύει ὅτι ἡ Ἄνδρος εἶχε πιὸ ἐνδιαφέροντα πράγματα ἀπὸ τὴ Σύρα! Γράφει λοιπὸν (1 Νοεμβρίου 1835): «Πόσον ἂν ἠδυνάμην νὰ τὸν γράφω τι περισσότερον παρ' ὅσα τὸν γράφω πάντοτε! πόσον νὰ εἶχον, καὶ νὰ ἤμην ἐνταυτῷ καὶ ἱκανὴ, νὰ κάμνω εἰς αὐτὸν εὐαρέστους περιγραφάς. Ἄλλὰ πῶς; Ἡξεύρεις τὴν Σύραν, γνωρίζεις τὴν Ε(ὐανθίαν). Εὐρίσκεται πάντοτε εἰς τὸ σπῆτι, ἔχει ὀλίγας συναναστροφάς· ὅθεν οὔτε περίεργα ἠξεύρει, οὔτε περιγραφάς εὐαρέστων περιπάτων εὐρίσκει νὰ κάμῃ. Ἐν μόνον καθ' ἐκάστην συλλογίζεται, ὅτι κατεδικάσθη νὰ μένῃ εἰς τὴν Σύραν, μακρὰν, ὅχι τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατρός, καὶ τοῦ διδασκάλου, καὶ τοῦ εἰλικρινοῦς φίλου, φαντάζεται δὲ καὶ τὰ δεινά, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὸς θεληματικῶς περιεπλήχθη. Ζητῶ λοιπὸν, φίλε ἀδελφέ, συγγνώμην ἂν σὲ καταβαρύνω πάντοτε μὲ τὰ ἴδια. Ἡ Ἄνδρος, μὲ φαίνεται, ὅτι ἂν θέλῃ τις δύναται νὰ εὕρῃ ἄξια περιγραφῆς, καὶ ὁ ἀδελφός μου εἶναι ἱκανὸς νὰ τὰς κάμῃ τοιαύτας, ὥστε νὰ τὰς εὐρίσκῃ τις καὶ καλητέρας ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα. Δὲν θέλω ὅμως τολμήσει ποτὲ νὰ τοῦ ζητήσω τοιαῦτα, ἠξεύρουσα τὰς ἐνασχολήσεις του, τοὺς κόπους του, καὶ τὰ βάσανά του, καὶ στοχάζομένη, ὅτι ἐξέρχεται πολλὰ σπανίως ἀπὸ τὸ ὄρφανοτροφεῖον φέρων πάντοτε κατὰ νοῦν τὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας τόσον καλῶς ἐτύπωσεν εἰς τὴν φαντασίαν του.»

Τὰ ἀποσπάσματα πού δόθηκαν ἀνωτέρω εἶναι ἐπαρκῶς ἐνδεικτικά. Αὐτὰ καὶ μόνον δείχνουν τὴν ἐνδεια, ἐνδεια ἰδεῶν καὶ περιεχομένου, πού κυριαρχεῖ στὶς ἐπιστολὰς τῆς Εὐανθίας Καΐρη. Καὶ εἶναι ἀναπόφευκτο ὅτι καὶ τὰ γράμματα τοῦ Θεοφίλου, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἔχουν πάντοτε κάτι νὰ ποῦν, πού ἀπευθύνονται πρὸς τὴν ἀδελφή του τὴς πιὸ πολ-

λές φορές δὲν φθάνουν στὸ συνηθισμένο τους ἐπίπεδο καὶ παρουσιάζονται σχετικῶς πενιχρὰ σὲ περιεχόμενο.

Φυσικὰ ἢ ἀλληλογραφία τῆς Εὐανθίας δὲν περιορίζεται ἀποκλειστικὰ στὸν Θεόφιλο. Ἔχουν σωθεῖ ἀρκετὰ —ἴσως τὰ περισσότερα— γράμματα τῆς πρὸς πρόσωπα τοῦ στενοτέρου οἰκογενειακοῦ τῆς κύκλου καθὼς ἐπίσης καὶ ἄλλα, πολὺ λιγότερα, πρὸς φίλους καὶ γνωστούς τῆς. Πρέπει νὰ υποθέσουμε ὅτι οἱ ἀπώλειες τῆς τελευταίας αὐτῆς κατηγορίας τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ὑψηλότερες σὲ ἀναλογία. Πάντως τὰ θέματα ποὺ θίγονται ἐδῶ εἶναι τὰ καθαρῶς προσωπικὰ καὶ τὰ ἀναφαινόμενα στὴν καθημερινή ζωή. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ κενότητα ποὺ παρατηρεῖται στὰ γράμματα πρὸς τὸν Θεόφιλο. Τουλάχιστον τὰ κείμενα ἐκεῖνα ἔχουν κάποιον οὐσιαστικὸ περιεχόμενο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΟΛΕΜΗΣ